

Sygn. akt II CSK 300/06

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 grudnia 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący)

SSN Gerard Bieniek

SSN Barbara Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Nadleśnictwa Ł.
przeciwko M. R., L. B. i R. D.

o zapłatę

oraz z powództwa Skarbu Państwa - Nadleśnictwa G.

przeciwko M. R., L.B. i R. D.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 13 grudnia 2006 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 22 września 2005 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 2 marca 2005 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo Skarbu Państwa – Nadleśnictwa Ł. skierowane przeciwko pozwanym M. R., L. B. i R. D. o zapłatę kwoty 300 291,12 zł oraz powództwo Skarbu Państwa – Nadleśnictwa G. skierowane przeciwko tymże pozwanym o zapłatę kwoty 126 745,77 zł.

Istotne elementy stanu faktycznego przyjętego za podstawę orzeczenia przedstawiały się następująco.

Od 1994 r. pozwani byli członkami zarządu spółki z o.o. pod firmą Przedsiębiorstwo Produkcyjno – Usługowe „M.” w M. W 1998 r. sytuacja finansowa spółki „M.” uległa pogorszeniu tak dalece, że spółka przestała regulować swoje zobowiązania. Odtąd zły stan finansowy pogłębiał się, a w 2000 r. wartość majątku spółki nie wystarczała już na zaspokojenie jej zobowiązań. W okresie od dnia 28 lutego do dnia 7 marca 2000 r. Nadleśnictwo G. sprzedało spółce „M.” drewno wartości 89 222, 84 zł. Z kolei w okresie od dnia 25 kwietnia do dnia 28 lipca 2000 r. Nadleśnictwo Ł. sprzedało spółce drewno wartości 529 226,84 zł. W obu wypadkach spółka „M.” nie zapłaciła ceny sprzedaży.

W dniu 31 lipca 2000 r. pozwana M. R. złożyła wniosek o ogłoszenie upadłości spółki, a – ze względu na konieczność złożenia podpisu przez dwóch członków zarządu – w dniu 29 sierpnia 2000 r. jej wniosek poparł również pozwany R. D. Postanowieniem z dnia 29 sierpnia 2000 r. Sąd Rejonowy w K. ogłosił upadłość spółki „M”. Powód zgłosił należności z tytułu dokonanej sprzedaży drewna syndykowi, który zaliczył je do VI kategorii i w tej kolejności zostały one umieszczone na liście wierzytelności.

Sąd Okręgowy podkreślił, że jedną z przesłanek odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h., a poprzednio w art. 298 k.h., jest bezskuteczność egzekucji przeciwko spółce. Wierzyciel, powołujący się na tę przesłankę, nie może zatem skutecznie pozwać członka zarządu na podstawie art. 299 k.s.h. bez uprzedniego uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce. W niniejszej sprawie Nadleśnictwo Ł. uzyskało nakaz zapłaty przeciwko spółce „M.” dopiero w dniu 6 września 2000 r., a więc po ogłoszeniu jej upadłości, a Nadleśnictwo G. w

ogóle nie dysponowało tytułem egzekucyjnym. Z tej już tylko przyczyny – stwierdził Sąd Okręgowy – powództwo uległo oddaleniu.

Apelacja Skarbu Państwa, który domagał się zmiany zaskarżonego wyroku i uwzględniania obu powództw, została przez Sąd Apelacyjny oddalona wyrokiem z dnia 22 września 2005 r. Sąd Apelacyjny zaaprobował stanowisko Sądu pierwszej instancji, że powód nie wykazał, by dysponował tytułem egzekucyjnym przeciwko spółce „M”. Tytułem takim nie jest, zdaniem Sądu Apelacyjnego, nakaz zapłaty z dnia 6 września 2000 r. Sądu Okręgowego w K., ponieważ powód nie udowodnił, by nakaz ten uprawomocnił się. Nie jest również tytułem egzekucyjnym postanowienie Sądu Rejonowego z dnia 28 maja 2001 r. o zatwierdzeniu listy wierzytelności. Upadłość spółki „M.” została ogłoszona w dniu 29 sierpnia 2000 r., wobec czego – zgodnie z art. 536 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.) – do postępowania w tej sprawie miały zastosowanie przepisy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm. – dalej: „Pr. upadł.”). W myśl zaś art. 170 § 1 Pr. upadł., tytułem egzekucyjnym przeciwko upadłemu – po ukończeniu lub umorzeniu postępowania upadłościowego – jest wyciąg z ustalonej listy wierzytelności, zawierający oznaczenie wierzytelności oraz sumy otrzymanej na jej poczet przez wierzyciela. Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 22 października 2002 r. zatwierdził ostateczny plan podziału funduszków masy upadłości spółki „M.”, a postanowieniem z dnia 11 grudnia 2002 r. ukończył postępowanie upadłościowe tej spółki. Wierzytelności powoda zaliczone do VI kategorii nie zostały zaspokojone, co nie zmienia faktu – stwierdził Sąd Apelacyjny – że powód powinien przedstawić wyciąg z ustalonej listy wierzytelności, a nie powoływać się na postanowienie o zatwierdzeniu listy wierzytelności, które nie jest tytułem egzekucyjnym. Skoro zaś powód, reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, nie przedłożył wyciągu z listy wierzytelności, jego apelacja ulegała oddaleniu jako bezzasadna.

W skargach kasacyjnych od wyroku Sądu Apelacyjnego powód, powołując się w każdej z połączonych spraw na obie podstawy określone w art. 398³ § 1 k.p.c., wnosił o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej wskazał na naruszenie art. 299 § 1

k.s.h. (art. 298 k.h.) przez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że konieczną przesłanką odpowiedzialności członków zarządu jest w każdym wypadku posiadanie przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce. W ramach drugiej podniósł natomiast zarzut obrazy art. 316 § 1 k.p.c. przez nieuwzględnienie stanu rzeczy istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy, a w konsekwencji – zaniechanie rozważenia odpowiedzialności pozwanych na podstawie art. 17¹ § 1 Pr. upadł.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności trzeba odnieść się do zarzutu naruszenia przepisu art. 316 § 1 k.p.c. przez zaniechanie rozważenia odpowiedzialności pozwanych przez pryzmat art. 17¹ § 1 Pr. upadł. W powołanym przez skarżącego art. 316 § 1 k.p.c. – jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 września 2001 r., I CKN 179/99 (OSNC 2002, nr 4, poz. 54) – chodzi o zasady dotyczące czasu orzekania, które mają za zadanie określenie momentu właściwego dla oceny stanu sprawy przez sąd przy wydaniu wyroku, stan sprawy może bowiem w toku procesu ulegać zmianom. „Stanem rzeczy” w rozumieniu tego przepisu są przy tym zarówno okoliczności faktyczne sprawy, jak i przepisy prawa, na podstawie których ma być wydane rozstrzygnięcie. Artykuł 316 § 1 k.p.c. ma odpowiednie zastosowanie w postępowaniu apelacyjnym (art. 391 § 1 k.p.c.), co oznacza że sąd drugiej instancji obowiązany jest – przy uwzględnieniu unormowań zawartych w art. 381 i 382 k.p.c. – brać pod uwagę zmiany w stanie faktycznym i prawnym sprawy, wpływające na treść orzeczenia (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 1998 r., III CKN 259/98, OSNC 1999, nr 4, poz. 82, i z dnia 29 lipca 1998 r., II CKN 748/97, niepubl., a także wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2000 r., V CKN 108/00, niepubl. oraz z dnia 30 lipca 2003 r., II CKN 414/01, niepubl.). O naruszeniu art. 316 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. można by zatem mówić wówczas, gdyby sąd drugiej instancji wydając orzeczenie nie uwzględnił np. zmiany stanu prawnego zaistniałej w toku postępowania apelacyjnego. Przepis art. 316 § 1 k.p.c. nie może natomiast – na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 września 2001 r., I CKN 179/99 – stanowić podstawy kasacyjnej do wysuwania zarzutów w kwestii określenia konsekwencji wynikających z obowiązywania normy prawnej, jak również zarzutów dotyczących

subsumcji ustaleń faktycznych uznanych za udowodnione do wskazanej normy prawnej. Przytoczone przez skarżącego argumenty, za pomocą których zmierza do wykazania obowiązku oceny dochodzonych żądań także w świetle art. 17¹ § 1 Pr. upadł., nie są zatem adekwatne do postawionego Sądowi Apelacyjnemu zarzutu naruszenia art. 316 § 1 k.p.c.

U podstaw zaskarżonego wyroku legła wykładnia przepisu art. 299 § 1 k.s.h., będącego odpowiednikiem art. 298 § 1 k.h., zgodnie z którą wierzyciel powołujący się na bezskuteczność egzekucji przeciwko spółce i kierujący swoje roszczenie przeciwko członkom jej zarządu powinien w każdym wypadku legitymować się tytułem egzekucyjnym przeciwko spółce. Zasadnicza treść obu wymienionych przepisów jest tożsama, skarżący podniósł jednak, że – ze względu na regulację zawartą w art. 620 k.s.h. – roszczenia strony powodowej powinny podlegać ocenie na podstawie art. 298 § 1 k.h. Trzeba w związku z tym przypomnieć, że podniesiona kwestia intertemporalna została uregulowana w art. 622 k.s.h., zgodnie z którym do spraw wszczętych przed sądami powszechnymi lub sądami polubownymi w zakresie spółek handlowych przed dniem wejścia w życie ustawy stosuje się przepisy dotychczasowe. Oznacza to, że w sprawie, w której pozew został wniesiony po dniu 1 stycznia 2001 r., podstawę roszczenia stanowi art. 299 k.s.h., a nie art. 298 k.h. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2004 r., IV CK 376/04, niepubl.). Konstrukcja obu wymienionych przepisów jest jednak identyczna, dzięki czemu dotychczasowe orzecznictwo, ukształtowane pod rządami art. 298 k.h. nie utraciło aktualności. Przyjęta przez Sąd Apelacyjny wykładnia tego przepisu jest zgodna ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w uchwale z dnia 15 czerwca 1999 r., III CZP 10/99 (OSNC 1999, nr 12, poz. 203), a następnie także w wyroku z dnia 21 października 2003 r., I CK 160/02 (M. Prawn. 1003, nr 23, s. 1059). W uchwale tej Sąd Najwyższy stwierdził, że wierzyciel powołujący się na bezskuteczność egzekucji przeciwko spółce z o. o. nie może pozwać członka zarządu tej spółki na podstawie art. 298 § 1 k.h. bez uprzedniego uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy podkreślił, że skoro wymieniony przepis uzależnia możliwość wystąpienia z przewidzianym w nim roszczeniem od „okazania się” bezskuteczności egzekucji, to jego hipoteza niewątpliwie obejmuje uprzednie

wszczęcie egzekucji, a tym samym jeszcze wcześniejsze uzyskanie tytułu wykonawczego. Wyraźne nawiązanie w treści art. 298 § 1 k.h. do egzekucji w ujęciu przepisów o postępowaniu cywilnym nie pozostawia wątpliwości, że regulacja ta zakłada uprzednie prawomocne osądzenie zobowiązania spółki wobec wierzyciela, tylko bowiem w takim wypadku może wchodzić w grę późniejsze „okazanie się” bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce. Jedynie wyjątkowo, gdy dla wykazania przesłanki bezskuteczności egzekucji nie jest wymagane wszczęcie przez wierzyciela postępowania egzekucyjnego, można uznać, że istnienie zobowiązania spółki wobec wierzyciela nie musi być wykazane tytułem wykonawczym. W takim wypadku wystarczy tytuł egzekucyjny, z tym że musi to być orzeczenie wydane w innej, wcześniejszej sprawie, toczącej się wyłącznie przeciwko spółce, a nie przeciwko członkom jej zarządu. Wprawdzie stwierdzenie istnienia zobowiązania nie należy do kwestii prejudycjalnych, których rozstrzygnięcie nie może nastąpić w postępowaniu mającym rozstrzygnąć o odpowiedzialności z tego wynikającej, jednakże reguła ta znajduje zastosowanie w sytuacjach, w których rozstrzygnięciem o żądaniu pozwu, a wcześniej – o przesłankach tego żądania objęte są strony tego samego toczącego się postępowania. Jednoczesne rozstrzygnięcie o odpowiedzialności członków zarządu spółki na podstawie art. 298 § 1 k.h. oraz o odpowiedzialności spółki wobec jej wierzyciela stanowiłoby nie tylko odwrócenie przyjętego w tym przepisie porządku rzeczy, zgodnie z którym za zobowiązania odpowiada, przede wszystkim, podmiot, który je zaciągnął, ale byłoby też orzekaniem o stosunku prawnym między dwoma partnerami, tj. wierzycielem i spółką, z których jeden (tj. spółka) jako strona w tym postępowaniu nie występował. Rozstrzygnięcie tego rodzaju nie miałoby ani waloru rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.), ani mocy wiążącej przewidzianej w art. 365 k.p.c. Względy praktyczne wskazujące na niecelowość wszczynania przeciwko spółce postępowania zmierzającego do uzyskania tytułu egzekucyjnego nie mogą zatem – stwierdził Sąd Najwyższy – przesłaniać wskazanej treści normatywnej art. 298 § 1 k.h.

Skład orzekający Sądu Najwyższego zasadniczo podziela stanowisko wyrażone w powołanej uchwale oraz argumentację przytoczoną dla jego uzasadnienia. Stanowisko to znalazło również uznanie w doktrynie, podnoszono

jedynie, że dowodem istnienia zobowiązania spółki powinien być – bez względu na sposób wykazania bezskuteczności egzekucji – tytuł wykonawczy a nie tytuł egzekucyjny przeciwko spółce, ponieważ wierzyciel dochodzący wykonania zobowiązania spółki od członków jej zarządu musi mieć potencjalną zdolność do prowadzenia egzekucji.

Podzielając przedstawiony kierunek wykładni nie można jednak odmówić racji wywodom skarżącego, który – wskazując na ogłoszenie w dniu 29 sierpnia 2000 r. upadłości spółki „M.”, zatwierdzenie dnia 28 maja 2001 r. listy wierzytelności obejmującej dochodzone wierzytelności, oraz wydanie w dniu 11 grudnia 2002 r. postanowienia o zakończeniu postępowania upadłościowego, w którym wierzytelności te nie zostały zaspokojone, a w dniu 9 stycznia 2003 r. postanowienia o wykreśleniu spółki „M.” z Krajowego Rejestru Sądowego – zmierza do wykazania, że w stanie faktycznym sprawy posiadanie tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce nie było warunkiem *sine qua non* odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 § 1 k.s.h. Argumentacja przytoczona w skardze kasacyjnej powoduje konieczność rozważenia, czy wierzyciel, który nie legitymował się tytułem egzekucyjnym przeciwko spółce, powinien być *a limine* pozbawiony możliwości wykazania bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce. Innymi słowy, czy w szczególnie uzasadnionych wypadkach wierzyciel mógłby – wbrew stanowisku wyrażonemu w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 1999 r., III CZP 10/99 – pozwać członka zarządu spółki bez uprzedniego uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce.

Podjmując ten problem trzeba przypomnieć, że przesłankami odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 § 1 k.s.h. (art. 298 § 1 k.h.) są: istnienie określonego zobowiązania spółki z o.o. w czasie, kiedy dana osoba była członkiem zarządu spółki, oraz bezskuteczność egzekucji tego zobowiązania przeciwko spółce czy to w czasie pozostawania przez tę osobę członkiem zarządu, czy to już po jej odwołaniu z zarządu (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 września 1999 r., II CKN 608/98, OSNC 2000, nr 4, poz. 67 i z dnia 16 maja 2002 r., IV CKN 933/00, niepubl.). Ustalenie przesłanki bezskuteczności egzekucji może nastąpić na podstawie każdego dowodu, z którego wynika, że spółka nie ma majątku pozwalającego na zaspokojenie wierzyciela pozywającego członków zarządu

(zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2003 r., V CKN 416/01, OSNC 2004, nr 7-8, poz. 129 i powołane tam orzecznictwo). Co się zaś tyczy sposobu stwierdzenia istnienia zobowiązania spółki, jako zasadę należy przyjąć uzyskanie przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego. Mogą jednak wystąpić sytuacje, w których wytoczenie powództwa przeciwko spółce będzie czasowo lub trwale wyłączone, np. w razie ogłoszenia upadłości spółki lub jej wykreślenia z rejestru na skutek zakończenia postępowania upadłościowego. W niniejszej sprawie upadłość spółki „M.” została ogłoszona przed wytoczeniem powództwa, skarżący zgłosił swoje roszczenia w postępowaniu upadłościowym, będącym szczególnym rodzajem egzekucji uniwersalnej, i do czasu zakończenia tego postępowania nie miał możliwości uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce. Tytułem takim mógł być dopiero wyciąg z ustalonej listy wierzytelności, art. 170 § 1 Pr. upadł. stanowił bowiem, że po ukończeniu lub umorzeniu postępowania upadłościowego wyciąg z ustalonej listy wierzytelności, zawierający oznaczenie wierzytelności oraz sumy na jej poczet od wierzyciela otrzymanej, jest tytułem egzekucyjnym przeciwko upadłemu. W ciągu roku jednak od uprawomocnienia się postanowienia o ukończeniu lub umorzeniu postępowania upadły mógł w drodze powództwa żądać uchylenia mocy obowiązującej tytułu egzekucyjnego, o ile wierzytelności w postępowaniu upadłościowym nie uznał i o ile co do niej nie zapadł jeszcze wyrok prawomocny (§ 2). W niniejszej sprawie postępowanie upadłościowe spółki „M.” zostało zakończone postanowieniem z dnia 11 grudnia 2002 r., a postanowieniem z dnia 9 stycznia 2003 r. spółka ta została wykreślona z rejestru. W tej sytuacji – wobec utraty przez spółkę bytu prawnego – należało uznać, że zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek, usprawiedliwiający odstępstwo od zasady wyrażonej w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 1999 r., III CZP 10/99 i pozwalający w drodze wyjątku na wykazanie istnienia wierzytelności wobec spółki w procesie przeciwko członkom jej zarządu. Było to usprawiedliwione także z tego względu, że bezskuteczność egzekucji przeciwko spółce nie budziła wątpliwości, a Sąd Apelacyjny, na podstawie akt postępowania upadłościowego, ustalił wszystkie dane wymagane treścią art. 170 § 1 Pr. upadł.

Skoro Sąd Apelacyjny wyszedł z odmiennych założeń, konieczne stało się uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Dlatego też Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

db